

РЕЦЕНЗИЯ

на докторска теза: **"ТЪКАНИТЕ НА УИЛЯМ МОРИС И „МОРИС И КО“ - ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ТЕКСТИЛА В ЕВРОПА ПРЕЗ ПЪРВИТЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА ХХ ВЕК“**

Представена от **Зорница Асенова Пискулийска** за публична защита на научната и образователна степен "Доктор"

Научен ръководител: Проф. Анна Бояджиева

Рецензент: Доц. д-р. Виолета Василчина

За публичната си защита Зорница Пискулийска представя текст от 224 стр. на тема: **"Тъканите на Уилям Морис и „Морис и Ко“ - влияние върху текстила в Европа през първите десетилетия на ХХ век“**, от които 10 стр. библиография. Представя също албум с репродукции, който включва и допълнителни приложения - общо 197 стр. Авторефератът е в обем от 36 стр., където е отразена и Справка за приносите на труда.

Текстът на дисертацията е развит в **увод, три глави и заключителна част. Уводната част** (с. 4-9) представя границите на изследването. Като изяснява обекта на анализ, авторката обосновава интереса си към него с недостатъчното у нас познаване на Уилям Морис и последователите му, чиито идеи и творчески реализации имат силен резонанс в Европа и които чувствително повлияват по-сетнешното европейско развитие на текстила. Направен е преглед на основните публикации върху темата - от съвременници на Уилям Морис до най-съвременни изследвачи. В края на увода са изведени целта, задачите и методологията на изследването - да се внесе в българската книжнина познание за творческото дело и текстилните приноси на У. Морис на фона на движението „Изкуства и занаяти“ във Великобритания и да се разгледа тяхното влияние в Западна, Централна и Източна Европа, включително България, като за целта са приложени различни изследователски подходи.

Първата глава (с. 9-55) **„Тъканите на Уилям Морис и „Морис и Ко“** разглежда фактори и личности, променили представите за проектиране на предметната среда около и след средата на XIX век, както и формирането на особеностите на фирмата „Морис и Ко“ в различните текстилни жанрове – бродерия, печатан и тъкан текстил, машинно и ръчно вързвани килими, гоблени. Попътно са разгледани и редица въпроси като изграждането на личен и фирмен стил от страна на Морис и колегите му, отстояването

ценността на ръчния художествен труд, екологичните аспекти на тяхната работа, влиянието им върху професионалното образование, борбата за преодоляване на разрыва между приложни и изящни изкуства, осмислянето на интериора като едромасщабна творческа задача, експериментирането в някои техники и текстилни приложения, отграничаването на гоблена от живописата, багрено с естествени багрила, женското участие в изпълнението и проектирането на текстил и др.

Втората глава „Текстилт в Европа през първите десетилетия на XX век: резонанс на образността и идеите на Уилям Морис и „Изкуства и занаяти“ е най-обемна – 102 стр. (58-160). Тя е посветена на взаимовръзките между движението „Изкуства и занаяти“, сецесиона и националния романтизъм и тяхното изражение в британския текстил и в текстила на останалите европейски страни. Отчетено е, че в британския текстил (Англия, Ирландия и Шотландия) тези взаимодействия са особено силни и плодотворни. Те формулират няколко постулата, които ще станат основа за по-нататъшното търсене на автономен израз и за самоопределяне на приложните изкуства като цяло - единство между проектиране и изпълнение, подчертана творческа индивидуалност и т.н. При това, те са постигнати успоредно с постепенното отделяне на дизайна от декоративната тъкан, а избистрянето им силно повлиява промяната на текстилната образност - в гоблена, бродерията, ръчното тъкачество, апликацията, дантелата.

Разглеждането на резонансите на движението „Изкуства и занаяти“ извън Великобритания, където идеите му получават широко разпространение до края на XIX и началото на XX век, е извършено успоредно с очертаването на заварените организационни форми (сдружения и асоциации), с очертаните тенденции и действащите автори в различните европейски страни – от Германия, Белгия и Австрия през Холандия и скандинавските страни (Дания, Швеция, Норвегия, Финландия) - до Франция и Италия. И това е само част от пространния анализ, който продължава през Централна, Североизточна и Югоизточна Европа. Последователно – през автори, жанрове и тенденции е разгледан текстила в Унгария, Полша, Чехия, Словакия, Словения, Хърватия, както и в Латвия, Русия и Украйна, за да се стигне до Румъния, Сърбия и Гърция. В края на втората глава е разгледано влиянието на Ръскин и Морис за основаването на Баухаус, както и един по-късен резонанс – основаването на Биеналето за текстил в Лозана. Успоредно се споменават големите общоевропейски изложби и изложения, както и най-значимите регионални, браншови и авторски изложби, които в края на XIX и началото на XX век са сред най-ефективните разпространители на новите художествени идеи.

Третата глава „Текстилт в България – влияние на „Изкуства и занаяти“ и сецесиона“ разглежда опосредстваната в началото на XX век българска рецепция на идеите на Ръскин и Морис по-скоро като „ехо“ или

като двойно опосредствано „влияние на влиянието“ от много по-директното и по-ранното им усвояване в Европа. За целта авторката се спира върху наличните критически публикации (Д.П. Даскалов, Н. Райнов и др.), промените в интонационната тестилна среда, разглежда обичайно развиваните жанрове, влиянието в художественото образование (чрез примерите на ДРУ и училище ИЗА, различни курсове и др.). Представени са основните двигатели на това въприемане - отделни личности, чието творчество прави възможно или спомага за обособяване на декоративното и приложното икуство у нас, например в бродерията (Тереза Холева, Елена Ушева, Росица Чуканова, Райна Ракарова, Райна Руменова, София Камбурова, Цветана Бончева, Павлина Пенелова), в тъкания текстил (Кузман Чеков, врачанското копринарство, София Камбурова), в килимите (Константин Койчев, Захари Недевски, Борис Михайлов, Борис Персийски, Никола Кожухаров, Стефан Баджов, Харалампи Тачев, Мара Йосифова, Руска Попвасилева).

Заключението припомня приносите на Уилям Морис в текстила и сумира широките граници на неговото влияние върху целия европейски текстил, което допринася и за по-дълбокото разбиране на относителните граници между изкуство, занаят и дизайн.

Оценка на рецензента за методите на изследване, структурата, съдържанието и приносите на труда.

Предложеният за рецензиране текст е **съдържателно концентриран, информационно богат, добре структуриран, отлично илюстриран и основан върху изобилен доказателствен материал**, издирен в научната книжнина и специализираната периодика във всяка една европейска страна. Въпреки, че приносите на Уилям Морис са широко дискутирани в печата и научната литература в продължение на почти век и половина и макар, че по думите на докторантката в многобройните публикации върху тях е „трудно да се говори за нерешени проблеми“, това ни най-малко не намалява основателността на предприетото изследване, а направеното обговаряне на респектиращ кръг източници е по-скоро показателно за солидната основа върху която стъпва разглежданият труд.

Следва специално да се подчертае, че осъществените анализи на организационно-творческите формации, от една страна и от друга страна – убедителните стилово-типологични съпоставки на произведения, техники, жанрове и тематики (или на елементи от тях), са не само адекватни на изследвания обект, но и представляват „солта“ на самото изследване, т.е. С казаното очертавам **приносът на избраните методологически подходи**, които „работят“ извънредно успешно за поставената цел.

Една от най-силните страни на изследването е последователното разглеждане на Уилям Морис, фирмата му „Морис и Ко“ и движението „Изкуства и занаяти“ не само във Великобритания, но и в Европа. Това

разглеждане е осъществено чрез обхванат огромен брой автори, произведения, изложби и сдружавания, ситуирани на фона на определени стилкови тенденции, сред които доминират националният романтизъм и сецесионът. Всяка от тези тенденции има собствени източници и „формули“ за своето утвърждаване. Но в един продължителен период - от края на XIX до края на 30-те години на XX век, те търпят промени, влияят се взаимно и образуват регионални модификации. Заслуга на авторката е, че не очертава тези тенденции като рамка или инертен фон на повестуването, а успява успоредно да покаже как те конкретно се променят под въздействие на идеите на Уилям Морис и движението „Изкуства и занаяти“. Именно **диалектичното разглеждане на протеклите творческо-преобразуващи процеси** - почти от Прерафаелитите чак до Биеналето в Лозана – прави възможно аргументирано да се очертае усложняването на взаимодействията в текстилното изкуство на Централна, Североизточна и Югоизточна Европа, където от края на XIX и началото на XX век влиянието на „Изкуства и занаяти“ и на Морис вече в голяма степен се изживява опосредствано – в междинни трансформации на сецесиона, националният романтизъм и ар деко.

При едно по-предишно рецензиране на докторат с друг обект, но фокусиран върху почти същия период, бях засегнала проблема за наличие на две изследователски оси (едната - резултат от развитието на науките, техническия прогрес и индустриализацията, вплътен в изменението на техниките, технологиите и материалите; другата ос отразява промените в класическите художествени системи и произтичащите от тях стилкови течения). Идеята ми беше, че „кръстопътното“ им анализиране може да очертае пулсацията и спецификата на художествените взаимодействия на границата между двата века и в този смисъл подобен изследователски подход има потенциал. Зорница Пискулийска е навлязла в тази проблематика. **Изследването на текстила през оптиката на техниките, материалите и изпълнението, чрез които става възможно провеждането на образните елементи, мотиви и стиловото им характеризирание намирам за съществен изследователски принос.** Това ѝ помага и за избягване на формираното у нас противопоставяне между занаят и изкуство.

От структурна гледна точка дисертацията на Зорница Пискулийска се отличава със **стройна, уравновесена и добре детайлирана композиция.** Огромният материал е издирен в широк обхват на източниците (литература, интернет, архиви и т.н.), а неговото организиране (по обща хронологическа последователност, по топология, по стилкови характеристики, по жанрове, по автори), е удачно и систематично. Текстът е изключително информативен и попълва чувствителни „бели петна“ в националната ни книжнина.

Оценка на рецензента по съпътстващите материали

Представеният албум с репродукции въвежда огромен и слабо познат изобразителен материал, чийто подбор характеризира липсата на предубеденост към разнородните прояви на текстила (артистичен, професионален, занаятчийски, любителски) и така създава извънредно солидна основа за разглеждания проблем.

Авторефератът е адекватен на дисертационния текст. Текстът е добре написан, на ясен и четивен език. Публикуваните части от него са свързани с темата на дисертацията.

Картинните приложения - 1 (от А до Е за текстила във Великобритания), 2 (текстила в Европа) и 3 (текстила в България), както и **текстовите приложения** - 4 (преведена лекция на Морис за текстила от 1893 г.) и извлечение с имената на разгледаните автори, допълват изградената в текста мащабна картина на текстилни преображения, стимулирани от идеите и работата на Уилям Морис.

Изявявам съгласие с обявените от докторантката приноси, макар да намирам, че те са излишно стеснени и прагматизирани – мисля, че значението на този текст е по-обхватно.

Цялостна оценка на рецензента за представения труд

Това, което ми се струва най-важно е, че трудът е първи опит в нашата изследователска практика толкова отчетливо, нашироко и аргументирано да се очертае едно значимо европейско явление каквото е делото на Уилям Морис, фирмата „Морис и Ко“ и движението „Изкуства и занаяти“, като се проследи радирането на неговото влияние през основните европейски текстилни центрове и автори, включително и в България.

С това трудът до голяма степен излиза извън обичайната българоцентрична нагласа да търсим най-вече националните ни измерения в общеевропейските, при това без да ги познаваме достатъчно. За това заслужава поздравления не само докторантката, но и научния ѝ ръководител и катедрата по текстил в Академията, които са насочвали и преценявали усилията по разработването на този текст.

Намирам също, че текстът е почти готов за издаване и отправям гореща препоръка за публикуването му.

Представеният текст и съпътстващите го приложения ми дават основание да се обърна към почитаемото Научно жури и убедено да предложа да присъди на Зорница Пискулийска образователната и научна степен “Доктор”.

Рецензент: Доц. д-р Виолета Василчина